

Федченко В. М.

професор кафедри та стратегічних
розслідувань Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Бадалова Т. Г.

ад'юнкту кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ КПК УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОЇ (ОБВИНУВАЧЕНОЇ) ОСОБИ, ЯКА РОЗШУКУЄТЬСЯ КОМПЕТЕНТНИМ ОРГАНОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Починаючи з моменту оприлюднення акту проголошення незалежності України та офіційного оголошення незалежності нашої держави – України (24.08.1991 р.) територію нашої держави визнано неподільною та недоторканою [1]. Наша країна завжди підтримувала європейські цінності та з 1991 року робила свої перші кроки у напрямку отримання членства Європейського Союзу. За роки незалежності України відбувалися відповідні реформи та зміни в законодавстві нашої держави, зокрема зміни в міграційному законодавстві передували збільшенню потоку іноземних громадян.

Згідно офіційних даних електронного ресурсу Державної прикордонної служби України визначено кількість та топ країн, громадяни яких відвідували нашу країну упродовж 2021 року [2].

Впевнене лідерство тримають громадяни Республіки Молдова – понад 1,05 млн осіб приїздили в Україну у 2021-ому. Друге та третє місця розділили між собою громадяни країни агресора – РФ та Республіки Польщі – 518 та 310 тис осіб відповідно. Потік громадян Республіки Білорусь вже в 2021 році знизився на 41 % з показником 272 тис осіб ця країна посіла четверту сходинку рейтингу та інші країни. Більш детально інформацію щодо здійснення міграції в Україну наведено у рис. 1.

Рис. 1. Топ країн, громадяни яких відвідували Україну впродовж 2021 року [2].

Майже третій рік наша країна продовжує захищати свої кордони від збройного нападу країни агресора – рф. 06.02.2024 відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [3], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] Указом Президента України № 3564-IX продовжено дію воєнного стану в Україні на наступні 90 днів [5].

Попри війну, кількість іноземців, які відвідують Україну збільшується. Згідно статистики, яку отримав офіційний електронний вісник «Visit Ukraine» від ДПСУ, з 01.01.2023 по 01.01.2024 державний кордон України перетнуло 2 451 530 іноземців. Для порівняння, населення Латвії складає майже 1,9 мільйона осіб, що менше, ніж кількість іноземців що відвідали Україну у 2023 році [6].

Питання дотримання міграційного законодавства в Україні завжди перебувало на контролі керівництва нашої країни. Два рази на рік за відповідним дорученням запроваджуються заходи під назвою «Операція Мігрант» за участі Національної поліції, Департаменту Міграційної служби України та Служби безпеки України, під час яких здійснювалися виявлення іноземних громадян, які незаконно перебували на території України або іноземців, яких розшукували компетентні органи іноземних держав.

Саме під час проведення наведених заходів правоохоронними органами здійснюється виявлення осіб, які не тільки незаконно перебувають на території України, а ще й перебувають у міжнародному розшуку та розшуковуються компетентними органами іноземних держав за скоєння кримінальних злочинів. Звісно теперішні події в Україні внесли зміни в питання міграції, тому як свідчить статистика Офісу Генеральної

прокуратури України кількість видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених з України значно зменшилася. Так, згідно статистичних даних Офісу Генерального прокурора України у 2021 році до України надійшло 128 звернень про видачу (екстрадицію) підозрюваних, обвинувачених компетентним органам іноземних держав, у 2022 – 28, у 2023 – 4 [7]. Однак, окрім теперішніх подій в нашій країні існують проблемні питання, пов'язані саме з процесом затримання осіб (підозрюваних, обвинувачених), які розшукуються компетентними органами іноземних держав за скоєння злочинів.

Так, згідно вимог ст. 208 КПК України підставами для затримання є [8]:

- якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України.

Але законодавцем до теперішнього часу непередбачено жодної підстави для затримання особи, яка перебуває в міжнародному розшуку та розшукується компетентними органами іноземних держав, вказані обставини призводять до того, що захисник має законні підстави оскаржити до суду дії правоохоронних органів щодо підстав затримання свого підзахисного та вимагати скасування затримання і звільнення затриманого.

З практичного досвіду відомо, що у протоколі затримання такої особи співробітниками правоохоронних органів зазначаються підстави передбачені п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України або п. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України.

Між тим, слід зазначити, що до загальних підстав з прийняття рішення про звільнення у суді іноземних громадян, які перебувають у міжнародному розшуку ініційованого за запитом компетентного органу іноземної держави віднесено:

встановлення факту порушення співробітниками правоохоронних органів України вимог Міжнародного пакту про громадянські та політичні права ратифікованою нашою державою у 1973 році, а саме: ч. 1 ст. 9, у якій зазначено, що «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом»; та

ст. 11, у якій передбачено, що «Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання» [9].

Серед країн, які ратифікували «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» також є Республіка Турція. Саме в цій країні у ст. 19 розділу III «Свобода та безпека особистості» конституції Республіки Турція (прийнятій 07.11.1982 на всенародному голосуванні) чітко відображено всі вимоги міжнародного пакту щодо здійснення затримання таких осіб та дії працівників правоохоронних органів вказаної країни під час затримання таких осіб [10].

Нажаль, в нашій країні вимоги міжнародного пакту про громадянські та політичні права лише частково передбачені в Конституції України та взагалі не передбачені ст. 208 КПК України [8]. До того ж, відбувається і порушення вимог п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України щодо наведення підстав затримання осіб, адже серед передбачених у ст. 208 КПК України підстав взагалі відсутня така підстава як затримання особи (підозрюваного, обвинуваченого) у зв'язку з її перебуванням у міжнародному розшуку, ініціатором якого є компетентні органи іноземних держав [8].

Крім цього, у більшості випадків затриманий іноземний громадянин під час затримання повідомляє про те, що взагалі не володіє державною мовою України – українською, тобто, якщо такій особі не буде надано перекладача, а протокол затримання буде підписано затриманим без перекладача, це також є суттєвим порушенням законодавства України та вимог «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права».

Наведені порушення у подальшому значно ускладнюють процес видачі (екстрадиції) з України розшукуваної особи, адже першочерговою дією щодо екстрадиційної перевірки та проведення процедури екстрадиції є перевірка саме законності затримання такої особи.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що з початку повномасштабного вторгнення російської федерації до України хоча і зменшилась кількість іноземців, які перебувають на території України, але як свідчить статистика Офісу Генеральної прокуратури України спостерігаються випадки затримання іноземних громадян, які перебувають у міжнародному розшуку. До теперішнього часу нажаль не внесено законодавчих пропозицій, які б передбачали підставу затримання оголошеної у міжнародний розшук особи за запитом компетентного органу іноземної держави. Вказане лише б полегшало вирішення питань щодо затримання осіб, які перебувають у міжнародному розшуку з подальшою можливістю їх екстрадиції з України та притягнення до кримінальної відповідальності компетентними органами іноземних держав. Крім цього усунуло б зайве підґрунтя щодо можливості оскарження такого затримання, і повністю відповідало б вимогам міжнародного пакту з питань здійснення затримання таких осіб.

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р., URL.: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Declaration_of_Independence_of_Ukraine%2C_1991.jpg (дата звернення 19.04.2024).
2. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/potik-inozemciv-yaki-idut-v-ukrainu-zris-na-26/%3C/span> (дата звернення 19.04.2024).
3. Конституція України (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.04.2024).
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (зі змінами та доповненнями) URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.04.2024).
5. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження дії воєнного стану в Україні» від 06.02.2024 № 3564-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49/2024#Text> (дата звернення 22.04.2024).
6. Офіційний електроний вісник «Visit Ukraine» URL.: <https://visitukraine.today/uk/blog/3270/how-many-foreigners-entered-ukraine-in-2023-and-from-which-countries-did-they-come-most-often> (дата звернення 22.04.2024).
7. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 22.04.2024).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=208#w1_1 (дата звернення 24.04.2024).
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. та чинного до теперішнього часу. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 24.04.2024).
10. Конституції Республіки Турція (прийнята 07.11.1982 на всенародному голосуванні Республіки Турція) URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8 (дата звернення 24.04.2024).